

АВТОРСЬКИЙ ВЕРТЕП «ВІЙНИ»: СЮЖЕТНО-МОТИВНО-ПЕРСОНАЖНІ МОДИФІКАЦІЇ.

Лілія ЯРЕМКО

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української фольклористики імені Філарета Колесси
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна
orcid.org/0000-0003-2092-6225,
lpidgorna@gmail.com*

У статті розглянуто феномен вертепу як унікального явища фольклорної традиції українців. Подано інтерпретацію вертепного дійства як «пограничне фольклорно-літературне явище». Акцентована увага на значимості вертепу у парадигмі сучасних етнокультурних комунікацій. Для аналізу взято сучасний авторський текст вертепу 2023 року. У тексті майстерно поєднано теми «сакрального» і «профанного». Акцентовано увагу на появі нових мотивів, сюжетів, персонажів. З'являються мотиви незламності духу українських воїнів, мотив прагнення до Перемоги. Маємо зміни у сюжеті вертепу: додаються нові події, факти сьогодення, які майстерно вплетені у канву релігійного сюжету. Окрім того, у тексті представлено багато нових персонажів з політичного життя країни-агресорки. Події війни росії проти України накладають відбиток на появу нових текстів вертепів з «політичними підтекстами». Це «вертепи війни». Незважаючи на те, що вертепна драма, яка побудована на естетичних формах мистецтва бароко, усе ж вільно поводить з контамінацією різноманітних сюжетів і мотивів. Вертеп розвивається і модернізується відповідно до ситуацій часу, у якому ми живемо. Методологічною основою статті є використання функціонально-системного підходу до аналізу новітніх текстів авторського вертепу.

***Ключові слова:** Вертепна драма, авторський вертеп, «вертепи війни», сюжет, мотиви, персонажі вертепу.*

AUTHOR'S CEREMONY "WAR": PLOT-MOTIVE-CHARACTER MODIFICATIONS.

Liliia YAREMKO

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
Department of Ukrainian Folklore named after Filaret Kolessa
Ivan Franko Lviv National University
st. 1, Universitetskaya, Lviv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-2092-6225
lpidgona@gmail.com*

The article deals with the phenomenon of the nativity scene as a unique phenomenon of Ukrainian folklore tradition. The interpretation of the nativity scene as a "borderline folklore-literary phenomenon" is presented. Focused attention on the significance of the nativity scene in the paradigm of modern ethnocultural communications. For the analysis, the modern author's text of the nativity scene of 2023 was taken. The text skillfully combines "sacred" and "profane" themes. Emphasis is placed on the appearance of new motives, plots, and characters. Motives of the indomitable spirit of Ukrainian soldiers appear, the motive of aspiration to Victories. We have changes in the plot of the nativity scene: new events are added, facts of today, which are skillfully woven into the canvas of the religious plot. In addition, the text introduces many new characters from the political life of the aggressor country. The events of Russia's war against Ukraine left an imprint on the appearance of new nursery rhyme texts with "political undertones". These are the "cradles of war". Despite the fact that nativity drama, which is built on the aesthetic forms of Baroque art, still freely behaves with the contamination of various plots and motives. The nativity scene develops and modernizes according to the situations of the time in which we live. The methodological basis of the article is the use of a functional-systemic approach to the analysis of the latest texts of the author's nursery.

Key words: *Nativity scene, author's nativity scene, "nativity scenes of war", plot, motives, characters of the nativity scene.*

Вирує світ, сміється, плаче, виє.
Кружляють видива, веселі і сумні.
Де вертеп, без поділу на дії,
Хіба що з поділом на ночі і на дні.
Грицько Чубай, «Вертеп».

Постановка проблеми. Вертеп-унікальне явище фольклору у традиційній культурі українців. Вивченням цього феномену присвячено чимало наукових студій. Серед них можемо виокремити дослідження учених XIX-XX століть [2, 5, 6, 23, 24, 25]. Маємо багато статей сучасних дослідників [1, 4, 7, 9, 10, 12, 13, 16, 17, 21, 22, 25, 26, 27]. Користуємося записами сучасних текстів вертепів, які або опубліковані, або є на сторінках інтернет-ресурсів [8, 11, 18, 20].

Ярина Закальська у науковій студії «Різночасові модифікації вертепної драми:- політичний аспект»[10, 147-152] розглядає тексти сучасних вертепних драм з огляду на їхні зміни відповідно до реалій сьогодення. Авторка інтерпретує вертепи «як соціально активного та відкритого в часі феномена, важливого для усвідомлення нашої ідентичності» [10, 147]. Дослідниця однією з перших аналізує тексти «фронтових» вертепів. З огляду на це, можемо продовжити таку проблематику, вивчаючи і аналізуючи тексти вертепів, що з'явилися у 2022 -2023 роках і мають у собі елементи новотворення, які відображені у подіях війни росії проти України. Ми можемо називати їх «синтезом релігійних і політичних сюжетів». Це можуть бути як народні тексти вертепного дійства, так і авторські сюжети, що акумулюють у собі поєднання тем «сакральних» і «профанних». За спостереженням Йосипа Федаса, «гармонія сакрального і світського характеризує вертеп як цілісність, як систему. Їй властиві єдині принципи, закономірності. Але проявляються вони в різних елементах системи неоднаково, діють з різною інтенсивністю». [22].

У статті «Український вертеп на межі двох епох»[13, 29-41] Олександр Курочкін показує історичні шляхи еволюції українського вертепу на відрізок XX-XXI століть. Автор дослідження акцентує на вагомій ролі вертепу у процесі сучасних етнокультурних комунікацій. Він зазначає про активізацію певних політичних подій, які виникають у суспільстві, і їхнє відображення у текстах

вертепів з певною актуалізацією, модифікацією і модернізацією. «У переломні моменти історії святкові символи і ритуали набирають особливого звучання, адже відбувається рішуча перебудова старих і утворення нових конструкцій громадського життя, нових укладів і парадигм людських стосунків».[13, 37]. Автор пише про буремні події 2013-2014 рр., відомі в історії під назвою Революція гідності. «Органічним компонентом свята Різдва на Євромайдані, - на думку дослідника,- став український вертеп. Він був представлений у різних формах і модифікаціях».[13, 38]. Автор дослідження зазначає, що у період Різдвяних свят 2014 року у Києві було показано близько 10 вертепних вистав. За його спостереженням, одні чітко дотримувалися у постановці євангельського сюжету, інші – «доповнювали і переосмислювали її, реагуючи на актуальні запити часу і аудиторії».[13, 38]. Там могли демонструвати як народні вертепні дійства, так і постановки за сценаріями авторів. Один із авторів тексту вертепу того часу-Сашко Лірник.

Таким чином, можемо підсумувати, що у сучасному суспільстві, де відбуваються певні історично значимі події епохи (Революція гідності, Євромайдан, війна росії проти України) традиційне вертепне дійство набуває певних нових ознак, переосмислень, трансформацій. У сучасному світі класичний сюжет різдвяної драми виходить за межі Євангельського сюжету і активно співіснує з новими явищами культури і суспільного буття. Як слушно зауважив Олександр Курочкін, «на сьогодні можемо вести мову не лише про релігійно-побутовий, але й фестивальний, мистецький (постмодерністський), літературний, політичний різновиди вертепу, що мають свої особливі форми вираження».[13, 40].

У статті будемо вести мову про авторські тексти вертепів з «воєнними» мотивами, їх ще можна інтерпретувати як «вертепи війни».

Саме художні модифікації вертепної структури маємо в авторських текстах.

Іван Франко у статті «Як виникають народні пісні» намагався довести, що поетичний твір автора має на собі відбиток таланту поета, його індивідуальних

рис, проходить крізь призму світовідчуття і світосприйняття митця. Він пропонує уявити «поетичну творчість сучасних поетів-митців» і приходить до висновку, що у довершеному творі художньої поезії відображена певна доба і обставини, у які витворюються такі твори. Важливим чинником при цьому виступає неповторний стиль самого поета. «Митець, який свідомо створює поетичний твір, передусім відбирає предмет, найбільше відповідний його індивідуальній вдачі і характерові його таланту, він намагається вивчити, опанувати той предмет, вдуматися і вслухатися в нього і потім заповнити його рамки, так би мовити, викристалізуваним змістом свого власного я. Звідси виходить, що чим досконалішим і глибшим є твір художньої поезії, тим у більшій мірі він несе в собі **риса доби і обставин, серед яких виник, риса поглядів, прагнень, ідей** (Л.Я), одним словом, індивідуальності самого поета». [24].

Так твориться і сучасний авторський текст вертепу. Автор пропускає через свою свідомість риса доби (XXI століття), подій XXI віку (війни росії проти народу України), відтворює певні політичні моменти цих обставин. Він намагається збагнути ці нелегкі трагічні події, показати прагнення і стремління українського народу і в результаті створити текст сучасного «вертепу війни» крізь призму свого оригінального стилю і таланту. «Вертеп від неймовірного Майстра (Роман Голод) (це ж треба-завжди дивуюся, як можна так несамовито тонко, точно й вишукано відчувати Слово»-, пише про рецепцію тексту вертепу відома дослідниця Олеся Наумовська.[15].

Для аналізу ми беремо авторський сценарій вертепу професора Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Романа Голода. Текст написаний і інсценізований у Івано-Франківську у 2023 році. Це вдале поєднання, синтез висвітлення теми «сакрального» і «профанного».

Дослідниця цікавої проблематики «сакральне» і «профанне» І. Бондаревська на прикладі життя і творчості видатного мислителя і філософа Григорія Сковороди говорить про цікавий феномен у його текстах – «сміслообраз»: «Сковорода у своїх творах часто вдавався до створення сміслообразу, спираючись, як правило, на біблійний сюжет, і вже потім, у світлі

цього образу розгортав свою думку».[3, 101]. На думку авторки, коли ми виокремимо такий «сміслообраз», зможемо краще зрозуміти проблему. Вона вважає це слушним, коли мова іде про текст, що насичений «емблемами і символами», що мають необмежені смислові контамінації.

Центральним сюжетом як в історичному, так і у логічному плані вертепу є біблійна історія про народження сина Божого, яку ми маємо на початку тексту і яка вплетена у канву сюжету по усьому творі, і згодом, як «сміслообраз» переходить в іншу площину тексту твору-зображення «політичного контексту доби».

Так і тут, автор, влітаючи у канву релігійного сюжету розповіді про сьогодення жорстокої агресії росії проти України, досконало вимальовує «сміслообраз» усіх жахливих зміслів цієї війни. І, безперечно, автор кладе свої розлогі розмисли у текст. Найважливіші «сміслообрази», які представлені у тексті Романа Голода- «народження Божого дитяти» і «війна».

Звісно, що «згідно з Е. Дюркгеймом, сакральному плану буття, що співвідноситься із суспільними цінностями, згуртовуючи усіх носіїв цієї традиції, протистоїть профанний план – індивідуальний, побутовий».[14, 93]. Профанне характеризує життя у найрізноманітніших його виявах: починаючи від природи, тілесного існування і закінчуючи суспільним життям, суспільними подіями.

Мета статті: на основі авторського тексту «вертепу війни» показати парадигму традиційних і новотворчих елементів на рівні сюжету, мотивів, персонажів. Виявляти певні модифікації, які ми спостерігаємо у цих свого роду «поетичних документах доби війни».

Сюжет:

У традиційних текстах вертепів маємо, як правило, такі сюжетні елементи: Ірод дізнається від волхвів про народження Ісуса Христа, який буде претендентом на його престол; не бажаючи мати суперника, він кличе воїнів і наказує їм вбити усіх вифлеємських дітей віком від 2-ох років і молодших; за такий злочин смерть відрубуює Іродові голову, а чорт забирає його у пекло.

Вертеп (і фольклор у цілому) створює “свою” реальність. Його дійсність – Різдво Христове.

Такі вертепи мають упорядковану і чітку сюжетну лінію, персонажі, як правило, сюжетно поєднані між собою.

У вертепі авторства Романа Голода – теж «своя реальність». Сюжет вертепу можемо умовно поділити на кілька частини: 1. Прославлення народження Божого дитятка, яке у тексті переплетене із зображенням реальних картин сьогодення і подіями війни. 2. Поява трьох царів, які у сучасному сценарії мають символічне значення помічників для України. 3. Зображення «політичних персонажів» країни-агресорки. 4. «Кара» для усіх негативних персонажів. 5. Хвала і честь оборонцям рідної землі і їхньому очільникові-головнокомандувачу ЗСУ- Залужному. 6. Зображення інших персонажів традиційного вертепного дійства. 7. Сприйняття появи на світ Ісуса Христа із народженням Перемоги та ідеєю воскресіння українського народу.

Мотиви:

Мотивами традиційного вертепного дійства зазвичай є: прославлення народження Ісуса Христа, поклоніння Христові, принесення Йому дарів, возвеличення Йосипа і Марії, винищення за наказом Ірода вифлеємських немовлят, плач Рахилі, покарання Ірода. Окрім того, були мотиви світської тематики, де відтворювали елементи життя простих людей.

Мотиви різдвяного сюжету у тексті Романа Голода уже «осучаснені»: народження Божого дитятка (традиційний мотив), мотив гулу сирен, мотив полонених кіборгів і азовців, мотив російської пропаганди, мотив Перемоги, мотив любові до українців у цілому світі, мотив історичної пам’яті, мотив братньої допомоги Україні від сусідніх держав у період війни, мотив еміграції деякої частини населення за кордон у часі війни.

Персонажі:

За спостереженням Валерія Шевчука, який порівнював різні тексти вертепів (варіант Галагана — Маркевича) чи польською мовою (Волинський варіант), у них «герої різного віку: старі, в літах, діти. Є і в другій дії алегоричні

фігури -Чорт, представники тваринного світу: кінь, коза, свиня. Всі вони разом із персонажами біблійної історії творять одне - ту ж таки універсальну картину світу, що її складають Бог і Антибог (Христос та Ірод), сили світлі (Ангели, Три царі, Пастухи) і темні (Ірод, Воїни, Чорт, Смерть), власне, сили Неба та Землі (Бог, святі, земні світлі сили, народ, земні темні сили).[27].

Є у вертепному дійстві жартівливі персонажі: жид та його дружина Сура. Також у сценарії вертепу можуть бути й інші персонажі. «Як у найдавніших текстах вертепів, так і в їх пізніших модифікаціях, простежується широка панорама народного життя із низкою персонажів, що уособлюють різні соціальні та національні верстви населення, звучить поліфонна гама людських настроїв із домінуванням патріотичного».[26, 65].

Пастушки – персонажі, які приносять звістку про народження Ісуса Христа.

У тексті вертепу Романа Голода один пастушок приносить звістку про «гул сирен» і «канонади», порушено мир і спокій, бо іде війна. Другий пастушок ставить риторичне запитання: « чому у наш край заслані вічні зайди»? Третій пастушок згадує про кіборгів і азовців, які героїчно боронили свою Батьківщину. Пастушок благає волі і Перемоги. Після цього «політичного тла» пастушки повідомляють, як у класичному вертепі, про народження Ісуса- Божого дитяти. Автор, проводячи паралель із сьогоденням, дає йому навіть псевдонім – «Перемога».

То ж за вірну Віру в Бога

Вам належиться підмога!

З неба як подяка Бога

В вас зродилась Перемога! [8].

Ангели згадують трагічні сторінки історії України: Соловки, Голодомор, Гулаг, Сибір, та возвеличують незламність української нації. Пам'ять про Небесну Сотню залишиться у споминах майбутніх поколінь. Прокладаючи місток до сьогодення згадують і головнокомандувача ЗСУ- Залужного.

Ангели закликають поклонитися народженому Ісусу і говорять про Йосипа і Марію.

Ангел- традиційний персонаж у вертепному дійстві, який випромінює і несе людям добро. Оскільки ангел є передвісник народження Месії, у руці може тримати зірку і дзвіночок

Жид – хитрий, брехливий, непосидючий, корисливий персонаж у класичному сюжеті вертепу. Зазвичай, він виступає як позитивний персонаж, хоча скрізь намагається мати з чогось користь. Мошко, за наказом Залужного, «готовий у роздріб розпродати русню».

Сура- дружина жида. У текстах разом зі своїм чоловіком наділена жартівливим акцентом. Образи жида і сури змальовані в іронічному ключі: вони вже навіть «продають патрони».

Будулай- ім'я цигана, який виступає у класичному вертепі, хоча і не завжди він є у сценаріях. Може бути замінений іншим персонажем. У цьому тексті Будулай збирає брухт по усій землі. Цей образ теж вимальований у гумористичному ключі. Головнокомандувач Залужний пропонує Будулаєві збирати « на металобрухт танки, тигри, зіли, гради».

Три Царі у класичному вертепі – три мудреці зі Сходу. Вони несуть дари Новонародженому. У цьому тексті замість традиційних трьох царів є образи царя Британії, царя Польщі, царя Америки. Тут маємо на увазі Бориса Джонсона (колишнього прем'єр-міністра Великої Британії), Анжея Дуду (Президента Польщі) і Джо Байдена (Президента Америки), які від початку війни стали добрими помічниками для України і українського народу.

Йосип, Марія – біблійні персонажі вертепного дійства, батьки Божого дитятка.

Ірод-як і канонічному вертепі, де є євангельська історія, так і в трансформованому вертепі є головним ворогом Спасителя. Має вкрай негативний імідж.

У цьому тексті цар Ірод сіє смерть і вбивства. «Політичні персонажі» розповідають йому про народження Сина Господнього, ім'я якому – Перемога.

Ірод дає наказ перетворити «Україну у руїну», «забрати у мам усіх дітей і депортувати їх у Сибір». Він викликає смерть і чортів. Автор тонко і влучно називає «русский мир» пеклом. Ірод закликає смерть вбити Перемогу, бо у неї за спиною уже попередній досвід вбивст «багатьох народів».

Смерть- належить до когорти традиційних персонажів, яка вбиває царя Ірода за його гріхи.

Смерть саркастично хоче відправити усе політичне керівництво країни-агресорки у Гаагу:

Я тебе і всю ватагу

Відправляю у Гаагу![8].

Чорт-персонаж, який зазвичай забирає душу Ірода до пекла. Він наділений рисами комізму. У тексті авторського вертепу чорти згадують про ЗСУ і їхнього очільника – Залужного:

З ними мир в нас непорушний!

Ще й гарантом – пан Залужний![8].

Отже, традиційними персонажами у авторському тексті Романа Голода є образи: трьох пастушків, трьох ангелів, трьох царів, Йоспа, Марії, Ірода, смерті, трьох чортів, мошка, сури, Будулая (зазвичай, образ у класичній вертепній драмі міг бути не завжди).

Персонажами-новотворами у тексті виступають: Нестор-Літописець (Звіздар), Залужний (командувач ЗСУ).

Образ Звіздаря відомий у різних записах вертепів, однак у цьому тексті він має своє незвичайне значення. Це не просто Звіздар, який освітлює дорогу, його праобразом є Нестор-Літописець, що писав нашу історію від давніх часів.

На початку тексту Роман Голод вкладає в уста Нестора-Літописця слова хвали народженню Божого дитятка, натомість, у завершальній частині вертепу автор славить народження Бога Предвічного і прославляє ідею «воскресіння нашого народу» уже котрий раз неподоланого впродовж нашого літописання історії:

Тож зведемо погляд вдячний

До благих до нас Небес...

Нам родився Бог Предвічний!

Вкотре наш народ воскрес![8].

Численна парадигма образів-новотворів з боку представників-агресорів у війні проти нашої держави: Гундяй, Онуфрій (Орест), Паша (Мерседес), Медведчук, Паломниця (Марченко), Медведка (Медведєв), Шойгу, Суровікін, Дира (Кадиров).

Саркастично змальовані образи і релігійного керівництва держави-агресорки, і з гнівним осудом виписані портрети політичних діячів, подано характеристики їхнього емоційного ставлення до України.

Цінним у вертепній драмі є її пісенне наповнення, оскільки у вертепному дійстві істотну роль відіграють і колядки- жанр величальних календарних обрядових пісень, які у дохристиянські часи були приурочені до початку нового сільськогосподарського року, а з прийняттям християнства- Різду Христовому. У сучасних текстах вертепів є колядки-новотвори, що виникли внаслідок подій війни росії проти України. Так, у вертепі Романа Голода використані тексти колядок, перероблені з відомих церковних коляд, зокрема на мотив «Сумний Святий вечір»..., «Нова радість стала», авторська колядка «Там, во Бахмуті». Перша колядка передає атмосферу знову «сумного Святого вечора» 2023 року», бо це пов'язано з подіями війни. Власне характер і стиль вертепу виразно розкриває друга перероблена колядка, в якій провідним є мотив «воскресіння України», прагнення до волі і свободи. Колядка «Там, во Бахмуті» пройнята мотивами похвали ЗСУ і бійцям тероборони, всій нашій родині-Україні. Висновки: Отже, можемо констатувати, що у ХХІ столітті, окрім традиційних вертепних дійств, маємо авторські тексти вертепів, у яких є дуже тонке, влучне поєднання християнських мотивів з сучасними політичними мотивами, які є відгомном війни росії проти України. Традиційний вертеп як фольклорний жанр є жанром, який відкритий для видозмінювання. Вертепи зазнають впливу часу: у текстах з'являються нові персонажі, а події, які відображені у вертепі,

часто є зображенням сучасних подій, або безпосередніми розповідями про них. Авторський вертеп теж набуває певних модифікацій на різних рівнях: сюжетному, мотивному, персонажному.

1. На сюжетному рівні, окрім традиційного релігійного сюжету, простежуємо «новітні епізоди», що пов'язані з подіями війни;

2. На мотивному рівні маємо появу нових мотивів: мотив гулу сирен, мотив полонених кіборгів і азовців, мотив російської пропаганди, мотив Перемоги, мотив любові до українців у цілому світі, мотив історичної пам'яті, мотив братньої допомоги Україні від сусідніх держав у період війни, мотив еміграції деякої частини населення за кордон у часі війни.

3. На рівні персонажів спостерігаємо появу нових, здебільшого, «політичних» осіб країни-агресорки, які змальовані у гротескно-саркастичному ключі.

Саме переломні моменти, знакові епохальні явища знаходять відображення у певних авторських «сміслообразах», якими є народження Божого дитяти і зображення реалій війни. Майстерно переплітаючи ці «сміслообрази», автор творить оригінальний текст вертепу з яскравим політичним підтекстом, «вертеп війни». Студенти і працівники Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, відтворивши таке вертепне дійство у 2023 році, подякували професорові Роману Голодові за «злободенний оригінальний авторський сценарій», вони дякують ЗСУ за можливість збереження своїх традицій і подяка Богові, який народився». [19]. Тож, бережімо своє, національне, неповторне, феноменальне, надзвичайне, рідне для нас, українців.

ЛІТЕРАТУРА

1. «Вертеп» Григорія Чубая як модифікація вертепної драми (2008) // *Слово і час*. №7. 67-76.

https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid02GmwdD6rmqZt6eppBifd6vL4VmpNLPL78yKymCroBEMtzwcj

2. Isopolski, E.(1843), *Badania podan ludu: Pamiatki Ukrainy / E. Isopolski // Atheneum. - Wilno,- Odd III. - T. I. 19-30 ; Odd. III. -T. 3. 47-68 (Dramat wertepowy o smierci. 60-64.*
3. Бондаревська, І.А. (2000) , *Сакральне і профанне в проєціях людського життя (досвід Григорія Сковороди. Наукові записки. Т.18. Ювілейний випуск. С.101-106).*
4. Вовчак, Андрій. (2013), *Народний ляльковий вертеп («бетлейка») в околицях Хирова на Старосамбірщині Львівської області. Родина Колессів - спадкоємність науково-мистецьких традицій (з нагоди 140-річчя від дня народження академіка Філарета Колесси). Збірник наукових праць та матеріалів. Львів. 306-309.*
5. Возняк, М.С. (1955), *Початки української комедії (1619-1819) / М.С. Возняк. Вид. 2. Львів : ГОВЕРЛЯ. 251 с.*
6. Возняк, М.С. (1912), *Стара українська драма і новіші досліди над нею / М.С. Возняк // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Львів. Т. 112. Кн. 6. 139-191.*
7. Герус, Л. (2017), *Шопка в українській християнській традиції: генеза, історія, символіка. Народознавчі зошити. Львів. № 3. С. 579-595.*
8. Голод, Роман.(2023), *Вертеп.*// Режим доступу:
https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid02DCE17dMS5UrvaoLZ9UyPndnzZDCcDVE4rCXtWUbMbXHQq
<https://www.youtube.com/watch?v=ysoGiMRxyhI>
9. Завітій, Б.,(1998), *Українська народна драма про царя Ірода (спроба систематизації). Народознавчі зошити. Львів. № 6. С. 646-654.*
10. Закальська, Ярина. «Різночасові модифікації вертепної драми:- політичний аспект», *Закарпатські філологічні студії. Випуск 3. Том 3. С.147-152.*
11. Козак, Олена.(2022), *Вертеп 2022 року.* // Режим доступу:
<https://vseosvita.ua/library/stsenarii-rizdvianyi-vertep-2023-616601.html>

12. Курочкін, О.В. (2022), Різдвяний вертеп: шляхи історичної трансформації: монографія, Київ: Видавництво «Ліра». 188 с.
13. Курочкін, О.(2014), Український вертеп на межі двох епох / Олександр Курочкін // *Народна творчість та етнографія*. № 6. 29-41.
14. Михайло, Юрій.(2016), Сакральне як феномен культури, Релігія та Соціум. No3-4. 93-100.
15. Наумовська Олеся.(2023). Режим доступу:
https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid02DCE17dMS5UrvaoLZ9UyPndnzZDCcDVE4rCXtWUbMbXHQq
16. Папіш, Марія.(2022), Еволюція образної системи української різдвяної драми. Три царі-від біблійних мудреців до провідників українського народу.// *Народознавчі зошити*. № 6 (168). 1448-1460.
17. Пилипчук, Р. (2010), До питання про початок українського вертепу, або ще раз в обороні Еразма Ізопольського / Ростислав Пилипчук // Радішевський Р. Українська полоністика: проблеми, школа, силуетки. Київські полоністичні студії. -Т. XXVII. – Київ. 363-375.
18. Різдвяний вертеп на Волині / Записи текстів, упоряд. і вступ. ст. О. Ошуркевича.(2009). Луцьк. 72 с.
19. Стецька, Ірина (Stetska Iryna). (2023). Режим доступу:
https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid02GmwdD6rmqZt6e9qBifd6vL4VmpNLPL78yKymCroBEMtzwcj
20. Сучасний різдвяний вертеп 2023 року.// Режим доступу:
<https://naurok.com.ua/scenariy-rizdvyanogo-vertepu-316574.html>
21. Федас, Й. (1987), Український народний вертеп (у дослідженнях XIX–XX ст.). – К.: Наукова думка. 184 с.
22. Федас, Йосип, Феномен українського вертепу. Режим доступу:
[Fenomen_ukrainskoho_vertepu.pdf](#)
23. Франко, І.(1982), До історії українського вертепу XVIII віку. Франко І. Твори: у 50 т. Київ: Наук. думка. Т 36. 170–375.

24. Франко, Іван.(1980), Як виникають народні пісні. Франко І.Я. Зібрання творів у 50-и томах.- К.: Наукова думка. Т.27. 57-65. // Режим доступу: Іван Франко – Як виникають народні пісні (i-franko.name)
25. Франко, І.Я. Нові матеріали до українського вертепу(1983) / Іван Франко // Франко І.Я. Зібрання творів : у 50 т. Київ.Т. 38. 378-402.
26. Харчишин, О. (2005), Вертепна драма в сучасному студентському середовищі (традиційні та нові риси). *Народна творчість та етнографія*. 2005. № 6. 65-71.
27. Шевчук, В. (2005), Про Йосипа Обонкіна-Батю, українську вертепну драму та вертепне дійство. Шевчук В. Муза Роксоланська. Українська література XVI–XVIII століть: У 2-х кн. Кн. 2. : Розвинене бароко. Пізнє бароко. Київ: Либідь. 561–578. <https://ukrlit.net/info/baroque/55.html>

REFERENCES

1. «Вертеп» Hryhoriia Chubaia iak modyfikatsiia vertepnoi dramy.// *Slovo i chas*. 2008. №7. 67-76.
https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid02GmwdD6rmqZt6e9qBifd6vL4BmpNLPL78yKymCroBEMtzwcj
2. Isopolski, E. Badania podan ludu: Pamiatki Ukrainy / E. Isopolski // *Atheneum*. - Wilno, 1843. - Odd III. T. I 19-30 ; Odd. III. T. 3. 47-68 (Dramat wertepowy o smierci. 60-64).
3. Bondarevs'ka, I.A. (2000) , Sakral'ne i profanne v proetsiakh liuds'koho zhyttia (dosvid Hryhoriia Skovorody. Naukovi zapysky. T.18. Yuvilejnyj vypusk. S.101-106). S.101.
4. Vovchak, Andrij. (2013), Narodnyj lial'kovyj vertep («betlejka») v okolytsiakh Khyrova na Starosambirschyni L'vivs'koi oblasti. Rodyna Kolessiv — spadkoiemnist' naukovo-mystets'kykh tradytsij (z nahody 140-richchia vid dnia narodzhennia akademika Filareta Kolessy). Zbirnyk naukovykh prats' ta materialiv. L'viv. 306-309.

5. Vozniak, M.S.(1955), Pochatky ukrains'koi komedii (1619-1819) // M.S. Vozniak ; Vyd. 2. L'viv : HOVERLYa.
6. Vozniak, M.S. (1912), Stara ukrains'ka drama i novishi doslidy nad neiu // M.S. Vozniak // Zapysky Naukovoho tovarystva im. Shevchenka. -L'viv. T. 112. - Kn. 6. 139-191.
7. Herus, L. (2017), Shopka v ukrains'kij khrystyians'kij tradytsii: geneza, istoriia, symvolika. Narodoznavchi zoshyty. L'viv. № 3. S. 579-595.
8. Holod, Roman. (2023), Vertep.// Rezhym dostupu: https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid02DCE17dMS5UrvaoLZ9UyPndnzZDCcDVE4rCXtWUbMbXHQq
<https://www.youtube.com/watch?v=ysoGiMRxyhI>
9. Zavitij, B. (1998), Ukrains'ka narodna drama pro tsaria Iroda (sproba systematyzatsii). Narodoznavchi zoshyty. L'viv. № 6. S. 646-654.
10. Zakal's'ka, Yaryna. «Riznochasovi modyfikatsii vertepnoi dramy:- politychnyj aspekt», Zakarpats'ki filolohichni studii. Vypusk 3. Tom 3. 147-152.
11. Kozak Olena. (2023), Vertep 2022 roku. // Rezhym dostupu: <https://vseosvita.ua/library/stsenarii-rizdviany-vertep-2023-616601.html>
12. Kurochkin, O.V. (2022), Rizdvianyj vertep: shliakhy istorychnoi transformatsii: monohrafiia, Kyiv: Vydavnytstvo «Lira».
13. Kurochkin, O.(2014), Ukrains'kyj vertep na mezhi dvokh epokh / Oleksandr Kurochkin // *Narodna tvorchist' ta etnohrafii*. № 6. 29-41.
14. Mykhajlo, Yuriy.(2016), Sakral'ne iak fenomen kul'tury, Relihiia ta Sotsium. No3-4. 23-24.
15. Naumovs'ka Olesia. (2023). Rezhym dostupu: https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid02DCE17dMS5UrvaoLZ9UyPndnzZDCcDVE4rCXtWUbMbXHQq
16. Papish, Mariia.(2022), Evoliutsiia obraznoi systemy ukrains'koi rizdvianoj dramy. Try tsari-vid biblijnykh mudretsiv do providnykiv ukrains'koho narodu.// Narodoznavchi zoshyty. № 6 (168). 1448-1460.

17. Pylypchuk, R. (2010), Do pytannia pro pochatok ukrains'koho vertepu, abo sche raz v oboroni Erazma Izopol's'koho / Rostyslav Pylypchuk // Radyshevs'kyj R. Ukrains'ka polonistyka: problemy, shkola, syl'vetky. Kyivs'ki polonistychni studii. - T. XXVII. -Kyiv. 363-375.
18. Rizdvianyj vertep na Volyni (2009) / Zapysy tekstiv, uporiad. i vstup. st. O. Oshurkevycha. – Luts'k.
19. Stets'ka, Iryna (2023). Rezhym dostupu:
https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid02GmwdD6rmqZt6eQQBifd6vL4BmpNLPL78yKymCroBEMtzwcj
20. Suchasnyj rizdvianyj vertep 2023 roku. (2023). // Rezhym dostupu:
<https://naurok.com.ua/scenarij-rizdvyanogo-vertepu-316574.html>
21. Fedas, J.(1987), Ukrains'kyj narodnyj vertep (u doslidzhenniakh –XIX-XX st.). – K.: Naukova dumka.
22. Fedas, Josyp, Fenomen ukrains'koho vertepu. Rezhym dostupu:
[Fenomen_ukrainskoho_vertepu.pdf](#)
23. Franko, I.(1982), Do istorii ukrains'koho vertepu XYIII viku. Franko I. Tvory: u 50 t. Kyiv: Nauk. dumka. T 36. 170-375.
24. Franko, Ivan.(1980), Yak vynykaiut' narodni pisni. Franko I.Ya. Zibrannia tvoriv u 50-y tomakh.- K.: Naukova dumka. T.27., 57-65. // Rezhym dostupu: Ivan Franko – Yak vynykaiut' narodni pisni (i-franko.name)
25. Franko, I.Ya.(1983), Novi materialy do ukrains'koho vertepu / Ivan Franko // Franko I.Ya. Zibrannia tvoriv : u 50 t. Kyiv. T. 38. 378-402.
26. Kharchyshyn, O.(2005), Vertepna drama v suchasnomu students'komu seredovyschi (tradytsijni ta novi rysy). *Narodna tvorchist' ta etnohrafia*. L'viv, № 6. 65-71.
27. Shevchuk,(2005), V. Pro Josypa Obonkina-Batiu, ukrains'ku vertepnu dramu ta vertepne dijestvo. Shevchuk V. Muza Roksolans'ka. Ukrains'ka literatura KhVI–XVIII stolit': U 2-kh kn. Kn. 2. : Rozvynene baroko. Piznie baroko. Kyiv: Lybid'. 561–578. <https://ukrlit.net/info/baroque/55.html>